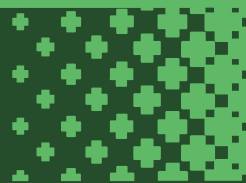

UINOMIT O'RTA TA'LIM

GEOGRAFIYA

o'quv dasturi

7-SINF

- Geografiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi:** o'quvchilarda hozirgi zamon talablari, ta'lim sohasidagi jahon andozalari va milliy rivojlanish manfaatlariga mos keladigan geografik madaniyatni, ya'ni geografik dunyoqarash, tafakkur va bilimlar, ularni hayotiy va kasbiy amaliyotda qo'llay olish ko'nikma va malakalarini (kompetentlikni) shakllantirish;

- o'quvchilarda Yer sayyorasi va uning hududiy qismlari haqida yaxlit bilimlarni shakllantirish, tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda ekologik hodisa va jarayonlarni tushunish uchun ilmiy-metodologik zamin yaratish, tabiatdan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilish borasida hayotiy ko'nikmalarini shakllantirish, ularni taxlil fikrlashga o'rgatish, olgan nazariy bilimlari asosida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashini rivojlantirishdan iborat.

- Geografiya fanini o'qitishning asosiy vazifalari:** Yer sayyorasi va uning alohida hududlari, jumladan Vatanimiz O'zbekistonning tabiati, aholisi va xo'jaligi haqidagi tizimli bilimlarni hosil qilish;

- tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalarini hosil qilish;

- jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarining mohiyati va xususiyatlari, sabab-oqibatlarini tushuntirish va yechish yo'llari to'g'risida tushuncha hosil qilish, yosh avlodning ekologik madaniyatini, milliy boyliklarga nisbatan ehtiyotkorlik va tejamkorlik munosabatini o'stirish;

- turli axborot manbalaridan foydalangan holda, tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy obyekt va hodisalarni tavsiflash, geografik xaritalar va statistik ma'lumotlar bilan ishlashning amaliy ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish;

- joy nomlari va geografik atamalarni to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish;

- geografik bilimlar asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash doirasini kengaytirish;

- o'quvchilarni Vatanga mahabbat, milliy iftihor, fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalash.

2. TUSHUNTIRISH XATI

Hozirgi ishlab chiqarish, texnika va tabiatdan foydalanish jadal rivojlanayotgan, ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik, demografik, geosiyosiy sharoit tadrijiy ravishda o'zgarib borayotgan vaqtda maktablarda geografiya fanini mazmun jihatdan yangicha o'qitishzamon talabidir.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarda geografiya fanidan ta'lim berish, uning ilmfan taraqqiyotida, ishlab chiqarish va tabiatdan foydalanish sohalari, ijtimoiy-madaniy va kundalik hayotda tutgan o'rni bilan belgilanadi.

Xalqaro miqyosida o'quvchilarga ta'lim -tarbiya berishda umumta'lim fanlari bo'yicha fanlararo bog'lanish va amaliy yondashuvni kuchaytirishga qaratilgan. Geografiya o'quv fanini o'rganishning birinchi davri 1- va 2-sinflarda Yer, Quyosh, ob-havo, fasllar, Yer yuzasining tuzilishi, tabiatni muhofaza qilish, shahar, qishloq, ulardagi kishilar hayoti, mehnati haqida, 3-4 sinflarda tabiat hodisalari, mamlakatimiz tabiati haqida boshlang'ich ma'lumotlar beriladi. Fanni o'rganishning ikkinchi davri umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinfidan boshlanib, o'quvchilar umumiy o'rta ta'lim maktablarida fizika, biologiya, kimyo, matematika fanlarida o'rganiladigan mavzularga zamin yaratadi.

Dasturning yana bir jihati shundan iboratki, bunda o'quvchilarning bilim, ko'nikmalarini amaliyotda qo'llashga e'tibor qaratilgan.

7-sinfda "Geografiya" (O'rta Osiyo va O'zbekiston tabiiy geografiyasi) kurslari o'rganiladi. O'quv yilining birinchi yarim yilligida O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi, ikkinchi yarim yilligida esa O'zbekiston tabiiy geografiyasi kurslari izchillik bilan o'rganiladi. Bu kursni o'rganish davomida o'quvchilar O'rta Osiyo tabiiy geografik o'lkasini yirik tabiiy geografik birlik sifatida tabiatining o'ziga xos xususiyatlarini, O'zbekiston tabiiy geografiyasi qismida esa O'zbekiston Respublikasi tabiatining o'ziga xos xususiyatlarini va O'rta Osiyo o'lkasi bilan umumiy jihatlarini bilib oladi. Bunda tabiat komponentlari bo'yicha tavsif berish bilan birga ularning xo'jalikdagi ahamiyati, tabiiy va antropogen komplekslari, tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish, ekologik muammolar haqida kompetentsiyalar shakllantiriladi.

O'qituvchidarsini tashkil etishda o'qitish usulining turli (ma'ruza, og'zaki bayon qilish, amaliy topshiriq o'quv atlas va xarita bilan ishlash va boshqa) shakllardan foydalanish mumkin. Darsni tashkil etishda dars berishning turli noan'anaviy usullaridan (bahs-munozara, bayon, boshqotirmalar) hamda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, ularni faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan, muammoli ta'lim, loyihalash, interfaol, hamkorlikda ishlash, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va boshqarishga asoslangan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Axborot kommunikatsion texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda o'qituvchi tomonidan dars jarayonida zamonaviy texnologiyalarda foydalanishi dars samaradorligining oshishiga va o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilarni inobatga olib, mazkur o'quv dasturida o'quvchilarni mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan xalqaro baholash dasturi talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan *amaliy mashg'ulotlar*, o'quvchilarni mustaqil bajarishga va ijodiy fikrlashga undovchi *amaliy topshiriqlar* berilishi maqsadga muvofiq.

Amaliy mashg'ulot strukturasi mashg'ulotni bajarish tartibi va uni o'tkazish uchun zarur o'quv jihozlari nomlari keltiriladi. O'quvchi berilgan topshiriq asosida tabiiy hodisalarni, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni kuzatadi, aniqlaydi, tahlil qiladi va xulosa yozadi. Amaliy mashg'ulot darsi uchun alohida soat ajratiladi.

Amaliy topshiriq strukturasi o'z ichiga matn, xarita, rasm, grafik, diagramma yoki jadval orqali ifodalanadi. O'quvchi berilgan topshiriqlarni xarita, matn, rasm, diagramma, grafik, jadvaldan foydalanib bajaradilar. Amaliy topshiriqlar o'tilgan mavzular kesimida yoki fanlar aloqadorligini qamrab oluvchi topshiriqlar bo'lishi mumkin.

Ushbu o'quv dasturida boblar kesimida mavzularga ajratilgan umumiy soatlar hajmi keltirilgan bo'lib, ularning taqsimlanishi o'qituvchi tomonidan ijodiy yondoshgan holda amalga oshiriladi. Bunda, nazorat ishlari uchun alohida o'quv soatlari ajratilishi zarur. Jumladan, taqvim mavzuiy rejani tuzishda o'quv dasturida boblarga ajratilgan (mavzularga berilgan) umumiy soat hajmidan chiqmagan holda taqsimlanishi lozim.

Shuningdek, o'quvchilarning Davlat ta'lim standartini o'zlashtirish yuzasidan o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra o'quvchilar bilimida aniqlangan bo'shliqlarni to'ldirish maqsadida mavzularga ajratilgan soat hajmini 15 % gacha o'zgartirish va metodik kengash yig'ilishida kelishilgan holda maktab pedagogika kengashida muhokama qilinib tasdiqlanishi maqsadga muvofiqdir.

- ☒ **Kommunikativ kompetensiya:**
 - geografik tushuncha va atamalarni, qoidalarni og'zaki va yozma tarzda aniq tushunarli bayon qila olish;
 - geografik nomlarni xorijiy tilda aytilishi va yozilishini bilish va guruhlarda o'zaro kelishuv asosida ishlay olish.

A1+

 - savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va himoya qilish.
- ☐ **Axborot bilan ishlash kompetensiyasi:**

A1

 - turli axborot manbalaridan fanga doir kerakli ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlab topa olishi va ulardan foydalanish, axborot xavfsizligi qoidalarini bilish va rioya qila olish.

A1+

 - fanga oid turli manbalardan kerakli axborotlarni izlab topish va saralay olish.
- ☐ **O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi:**

A1

 - o'zlashtirgan bilimlariga tayangan holda mustaqil ravishda o'zining bilimlarini rivojlantirish, turli didaktik topshiriqlarni bajara olish, o'z xatti-harakatini muqobil baholay olish.

A1+

 - doimiy ravishda o'zini o'zi jismoniy, ma'naviy rivojlantirish.
- ☐ **Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi:**

A1

 - sinfda, maktabda, oilada, mahallada o'tkaziladigan tadbirlarda faol ishtirok etishi, o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilishi, atrof-muhitda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarni tushunish, o'zaro munosabatlarida odob-ahloq va muomala madaniyatiga ega bo'lish.

A1+

 - jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarni tushunish.
- ☐ **Milliy va umummadaniy kompetensiya:**

A1

 - vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, darslikda keltirilgan, fan sohasi rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan allomalarning ibratli hayotini bilish, urf odatlarni qadirlash va hurmat qilish.

A1+

 - fan sohasi rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan allomalarning ibratli hayotini o'rganish va ular haqida ma'lumotlar to'plash.

- **Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi:**
 - A1**
 - aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda kundalik rejalarini tuza olish, masalalar yecha olish;
 - A1+**
 - fan-texnika yangiliklaridan, rivojlanishidan boxabar bo'lish.
- ☒ **Tabiiyot va geografiya o'quv fani bo'yicha ta'lim oluvchilar tayyorgarligining zarur va yetarlicha darajasi hamda ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablari:**
- **Tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy jarayon hamda hodisalarni kuzatish, aniqlash, tushunish va tushuntirish kompetensiyasi:**
 - A1**
 - Quyosh tizimidagi sayyoralarning nomlarini ayta oladi;
 - Yer yuzidagi tabiiy jarayon va hodisalarni kuzatadi va ayta oladi;
 - tun va kun, yil fasllari almashinishini kuzatadi va aytib bera oladi;
 - kundalik hayotda ob-havoning o'zgarishini mahalliy belgilarga qarab aniqlay oladi, termometr yordamida havo haroratini o'lchay oladi;
 - ufq tomonlarini kompas va mahalliy belgilarga qarab aniqlay oladi;
 - O'zbekiston Respublikasi va uning viloyatlari tabiati haqida biladi va ayta oladi.
 - A1+**
 - Yer yuzi tabiatining vaqt davomida o'zgarishi va rivojlanishi haqida biladi va ayta oladi.
 - A2**
 - Geografik qobiq va uning tarkibiy qismlari — litosfera, gidrosfera, atmosfera va biosferada kechadigan tabiiy hodisa hamda jarayonlarning mohiyatini anglaydi, tushunadi va tushuntira oladi;
 - tabiiy hodisa va jarayonlarni kundalik hayotda turli asboblardan (kompas, termometr, barometr, flyuger va b.) yordamida o'lchash va aniqlashni bajara oladi;
 - materiklar, okeanlar, O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy sharoiti va resurslariga tavsif bera oladi, ularning hududiy xususiyatlarini tahlil qiladi va o'zaro taqqoslay oladi;
 - Yer yuzi tabiatining xilma-xilligini keltirib chiqaruvchi asosiy geografik omil va qonuniyatlarni biladi, anglaydi, misollar bilan izohlay oladi;
 - jahon xo'jaligi, dunyoning yirik mintaqalari va davlatlari, O'zbekistonning iqtisodiy geografik rayonlari va viloyatlari, O'zbekistonga yaqin joylashgan mamlakatlarga kompleks iqtisodiy-geografik tavsif bera oladi, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan taqqoslay oladi;
 - aholi va ishlab chiqarishning joylashuviga ta'sir etuvchi geografik omillarni ayta oladi va misollar bilan izohlay oladi;

aholi dinamikasi va tarkibi, zamonaviy demografik jarayonlar, urbanizatsiya va aholi migratsiyasining mohiyatini tushunadi va tahlil qila oladi;

dunyoning siyosiy xaritasi, uning tuzilishini tushunadi va tushuntira oladi; geografik bilimlar asosida tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy jarayon va hodisalarga doir amaliy topshiriqlarni yecha oladi.

A2+

Geografik qobiq va uning tarkibiy qismlarida kechadigan tabiiy hodisa hamda jarayonlarning mohiyatini biladi, tushunadi, tushuntira oladi va misollar bilan o'z o'lkasi tabiatida namoyon bo'lish holatlarini tavsiflay oladi;

tabiiy, iqtisodiy-ijtimoiy hodisa va jarayonlarning turli o'lcham va kattaliklarini (harorat, yog'in miqdori, aholi soni va hokazolarni) tasvirlovchi grafiklarni tuza oladi;

statistik ma'lumotlardan foydalanib, jadval va diagrammalarni tuza oladi va ularni tahlil qila oladi;

turli ma'lumot manbalaridan foydalangan holda hududlarning kompleks tavsifini mustaqil ravishda tuza oladi;

ishlab chiqarish tarmoq va korxonalarini hududiy tashkil etish omil va qonuniyatlarini ayta oladi, alohida tarmoq yoki korxonalar misolida ularni izohlay oladi.

B1

Yer yuzi tabiatiga fazoviy (tashqi) va sayyoraviy (ichki) omillarning ta'sirini tushunadi va tushuntira oladi;

geografik qobiqning asosiy qonuniyatlari — bir butunlik, modda va energiya almashinuvi, ritmiklik, zonallik, azonallik, balandlik mintaqalanishini biladi;

globallashuv ta'sirida jahon xo'jaligi, dunyoning geosiyosiy tuzilishida ro'y berayotgan o'zgarishlarni biladi va tahlil qiladi, ularni misollar bilan izohlay oladi;

insoniyatning global muammolari haqida tushunchaga ega bo'ladi; jahonning yirik mintaqalari va turli davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi geografik omillarni tushunadi va tushuntiradi;

Markaziy Osiyo va O'zbekistonning zamonaviy geosiyosiy va geo-iqtisodiy o'rnini biladi.

B1+

hozirgi zamonning dolzarb muammolari — suv, energetika, oziq-ovqat, xom ashyo muammolarining mohiyatini tushunadi va tushuntira oladi, ularning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda turli ko'rinishda namoyon bo'lishlarini misollar bilan izohlay oladi;

O'zbekiston milliy iqtisodiyotida amalga oshirayotgan islohotlar, tarkibiy o'zgarishlar, mintaqaviy siyosatning hududlar, jumladan o'zi yashaydigan joydagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga ta'sirini biladi.

☒ **2. Geografik ob'ektlar, joy nomlarini to'g'ri qo'llay olish kompetensiyasi:**

A1

O'zi yashaydigan joy (mahalla, qishloq, tuman, shahar) nomlarini biladi, u yerdagi geografik ob'ektlarning (tog', tekislik, suv havzalari va boshqalarning) nomlanishini og'zaki va yozma ravishda to'g'ri qo'llay oladi;

O'zbekistondagi viloyat va shaharlarning nomlarini ayta oladi va to'g'ri yoza oladi.

A1+

Joy nomlarining o'ziga xos mazmun va tarixiy ahamiyatga ega ekanligini ayta oladi.

A2

Materiklar, qit'alar va okeanlarning o'rganilish tarixi va uning geografik ob'ektlar nomlarida aks etganligini ayta oladi;

tabiiy geografik o'lkalar, davlatlar, poytaxt va yirik shaharlarning nomlarini ayta oladi va to'g'ri yoza oladi;

geografik ob'ektlar nomlarining o'ziga xos ma'no-mazmunini tushuntira oladi, o'zi yashaydigan joy (hudud)ning toponimikasini ayta oladi.

A2+

Davlatlar, ularning poytaxti va yirik shaharlari, O'zbekistondagi ayrim tuman va shaharlar, tabiiy geografik ob'ektlarning tarixda turli nomlanganligini, geografik ob'ektlarning qayta nomlanish holatlarini misollar bilan izohlay oladi;

geografik xaritalarda shahar, shaharcha va qishloqlarning yozilish qoidalaridagi farqini ayta oladi va amaliyotda qo'llaydi.

B1

dunyoning tabiiy va geosiyosiy mintaqalarning nomlarini izohlay oladi, bir-biriga yaqin geografik nomlarning (Lotin Amerika va Markaziy Amerika, O'rta Osiyo va Markaziy Osiyo va hokazolarning) o'zaro farqini ayta oladi.

B1+

davlatlar, mintaqalar, shaharlar va boshqa ob'ektlarning nomlari tarixiy, madaniy va siyosiy mazmun-mohiyatga ega ekanligini biladi.

☐ **3. Globus, geografik atlas va xaritalardan amaliyotda foydalana olish kompetensiyasi:**

A1

Globus, dunyoning yarim sharlari xaritasi, O'zbekiston tabiiy va siyosiy xaritalaridan geografik ob'ektlarning joylashgan o'rnini ko'rsata oladi;

O'zbekistonning tabiiy xaritasidan o'zi yashaydigan hududni, mamlakatimizdagi eng baland tog'lar, tekisliklar, daryolar va boshqa geografik ob'ektlarni ko'rsata oladi.

A1+

Globus va geografik xaritalarning masshtablari yordamida geografik ob'ektlarning o'lchamlarini hisoblab chiqara oladi.

A2

Globus va geografik xaritalar, o'quv atlaslari masshtabi, daraja to'ri (meridian va parallellar) yordamida geografik ob'ektlarning joylashgan o'ri va geografik koordinatalarini hamda o'lchamlarini aniqlay oladi;

joy tuzilishi va topografik xaritalardan milliy iqtisodiyotning turli sohalarida, joylarda yo'nalish olish, relefni o'rganish maqsadlarida foydalana oladi;

mavzuli tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy xaritalar yordamida hududlarning tabiiy sharoiti va resurslari, aholisi va xo'jaligini tavsiflay oladi;

o'quv atlaslari yordamida yozuvsiz xaritalarga materiklar va okeanlar, davlatlarning siyosiy, tabiiy (iqlim, tabiat zonalari va b.), iqtisodiy-ijtimoiy (sanoat, qishloq xo'jaligi va b.) xaritalarini tushira oladi.

A2+

Xaritalarda qo'shimcha ma'lumot sifatida berilgan jadval, diagramma va grafiklar bilan ishlay oladi;

kartografik andozalarni meridian va parallellarning ko'rinishidan ajrata oladi;

geografik xaritalardan foydalanib hududlarning kompleks geografik profillarini tuza oladi.

B1

geografik xaritalar yordamida dunyoning mintaqalari, Markaziy Osiyo va O'zbekistonning tabiiy, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga tavsif beradi va qiyosiy tahlil qila oladi.

B1+

mavzuli xaritalar asosida ma'lum bir hududlarning tabiati, aholisi va xo'jaligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlay oladi.

□ **4. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik madaniyat kompetensiyasi:**

A1

O'zi yashaydigan joy tabiati, O'zbekistondagi tabiat boyliklari, diqqatga sazovor tabiat ob'ektlari, ularni muhofaza qilish haqida aytib bera oladi;

tevarak atrofdagi tabiiy muhitni (suv, havo, tuproqni) asrab, ulardan tejamkorlik bilan foydalana oladi.

A1+

Mamlakatimizning cho'l, vodiy-voha, adir, tog', yaylov mintaqalarida tabiatni muhofaza qilish haqida biladi va aytib bera oladi.

A2

Tabiatdan oqilona foydalanish, insonning tabiatga ta'siri, global va mintaqaviy ekologik muammolarning kelib chiqish sabablarini biladi va misollar bilan tushuntira oladi;

tabiiy resurslarning jamiyat hayotidagi o'ri haqida ayta oladi;

materiklar, turli mamlakatlar, O'zbekiston Respublikasidagi muhofaza etiladigan hududlar, ularning turlari, hududiy joylashuvi va amaliy ahamiyatini ayta oladi va misollar bilan izohlay oladi.

A2+

Turli tabiiy resurslarning hududiy tarqalish qonuniyatlari haqida ayta oladi va ularni misollar bilan izohlay oladi.

B1

Yevropa, Osiyo, Shimoliy Amerika, Lotin Amerikasi, Afrika, Avstraliya va Okeaniya kabi yirik mintaqalardagi dolzarb ekologik muammolarning mohiyati va kelib chiqishi omillarini tahlil qila oladi;

O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi ekologik muammolarning mohiyati va kelib chiqishi omillarini biladi, mintaqadagi yagona ekologik muhit, transchegaraviy ekologik muammolar mohiyatini tushunadi.

B1+

Xalqaro tashkilotlar va turli davlatlar tomonidan global ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan xatti-harakatlar, bu boradagi tuzilgan va imzolangan xalqaro va davlatlararo shartnomalar haqida biladi va ayta oladi.

I BO'LIM O'RTA OSIYO TABIIY GEOGRAFIYASI

1-BOB. O'RTA OSIYONING GEOGRAFIK O'RNI, CHEGARALARI VA TABIIY GEOGRAFIK O'LKA SIFATIDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (4 soat, A2+: 6 soat)

1-mavzu: O'rta Osiyo tabiiy geografik o'lkasi haqida tushuncha. (1 soat, A2+: 2 soat)

Kursning mazmuni. Kursni o'rganishning ilmiy, ma'naviy va amaliy ahamiyati. O'rta Osiyo Yevrosiyoning tabiiy o'lkalaridan biri ekanligi. O'lka hududining ekvatorga, boshlang'ich meridianga, okeanlarga nisbatan geografik joylashuvi. Tabiiy geografik chegaralar o'tkazish prinsiplari. Shimoli-g'arbiy va shimoliy chegaralarning xususiyatlari. O'lkaning sharqiy va janubiy chegarasining tog'larning suvayirg'ichlaridan, g'arbiy chegarasining dengiz qirg'og'idan o'tkazilishi.

2-mavzu: Tabiiy geografik o'lka sifatida o'ziga xos xususiyatlari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tabiiy geografik o'lka sifatida o'ziga xos xususiyatlari: okeanlardan uzoqda, eng katta materik o'rtasida, mo'tadil va subtropik kengliklarda joylashganligi, undan kelib chiqadigan oqibatlar, ekologik sharoiti jihatdan ham berk havza ekani, relyefining o'ziga xosligi va uning tabiiy geografik oqibatlari, O'rta Osiyoning jahon fani va ma'naviyatiga hissa qo'shgan buyuk allomalar vatani ekanligi.

3-mavzu: O'rta Osiyoning geografik o'rganilish tarixi. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'rta Osiyo juda qadimiy madaniyat markazlaridan biri ekanligi. O'lkani geografik o'rganish tarixi bosqichlari: "Buyuk ipak yo'li" tashkil bo'lguncha, "Buyuk ipak yo'li" davri, Rossiyaning O'rta Osiyoni istilo qilgan va istilodan keyingi davrlar, sovet davri va hozirgi davr. Uning qisqacha tahlili. O'rta Osiyo va O'zbekistonni geografik o'rganishda Xitoy, arab tadqiqotchilari, mahaliy olimlar: Muhammad al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Mahmud Qoshg'ariy va boshqa olimlarning xizmatlari. Rus harbiylari va olimlarining geografik ishlari. Geograf olimlar – N.A. Kogay, L.N. Babushkin, K. Zokirov, M. Qoriev, N. Dolimov, H. Hasanov, Z. Akromov, A. Rafiqov va boshqalarning ishlari. Hozirgi davrdagi geografik tadqiqotlar.

4-mavzu: O'rta Osiyo aholisi va siyosiy xaritasi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Aholisining ko'p millatli: o'zbek, qozoq, turkman, qirg'iz, uyg'ur, tojik, afg'on, fors, rus, ukrain, koreyslar va boshqalar yashashi. Aholining soni (davlatlar bo'yicha) va zichligi. O'rta Osiyoda aholining hududiy joylashishida o'ziga xos xususiyatlar. O'rta Osiyo siyosiy-ma'muriy xaritasi, o'lka hududida butunligicha va qisman joylashgan davlatlar.

2-BOB. GEOGRAFIK XARITALAR. VAQT HISOBI (6 soat. Geografik nomlar A2+: 10 soat)

5-mavzu: Geografik xaritalar. Xarita andozalari (proeksiyalar) haqida tushuncha. (1 soat, A2+: 1 soat)

Xaritalardagi xatoliklar va kartografik andozalar (proeksiyalar). Xaritalardagi xatoliklar va kartografik andozalar (proeksiyalar) haqida umumiy tushuncha. Azimutal, konusli, silindrli, turli andozalardagi xatoliklar.

6-mavzu: Geografik xaritalar va ularning shartli belgilari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik xaritalar, aero va kosmik fotosuratlar, joy plani, ular orasidagi farqlar. Kartografik tasvirlash usullari.

7-mavzu: Xaritalarning turlari, ulardan foydalanish. (1 soat, A2+: 1 soat)

Xaritalardan ilmiy ishlarda foydalanish. Xaritalar yordamida geografik kesmalar tuzish. Atlaslar va ularning turlari.

8-mavzu: Topografik xaritalar. (1 soat, A2+: 1 soat)

Topografik xaritalar. Topografik xaritalar haqida tushuncha, ularning geografik xaritalardan farqi. Topografik xaritalarning gradusli va kilometrli to'rlari, shartli belgilari. Topografik xaritalarda relyefni tasvirlash usullari, gorizontallarni o'qish, ular yordamida relyef shakllari va elementlarini aniqlash.

9-mavzu: Topografik xaritalar bilan ishlash. Nazorat ishi. (1 soat, A2+:2 soat)

Topografik xaritalarning amaliy ahamiyati. Topografik xaritalar yordamida orientirlash, azimutlarni aniqlash tartibi, geografik (haqiqiy) va magnit azimutlar haqida tushuncha.

10-mavzu: Vaqt o'lchovi, soat mintaqalari, taqvimlar. (1 soat, A2+: 2 soat)

Mahalliy vaqt. Dunyoning soat mintaqalariga bo'linishi. Mintaqa vaqti va uning farqlanishi. Taqvim. Grigoriy taqvimi. Hijriy taqvim.

11-mavzu: Amaliy mashg'ulot. (1 soat, A2+: 1 soat)

1. Xaritalardagi masofalarning haqiqiy, ya'ni joydagi qiymatlarini masshtab yordamida aniqlash.

2. Joydagi masofalarning nisbatini hisoblab, xarita masshtabini aniqlash.

3. Soat mintaqalari orasidagi vaqt farqini aniqlash.

**3-BOB. O'RTA OSIYONING GEOLOGIK TUZILISHI, FOYDALI QAZILMALARI VA RELYEFI
(3 soat, A2+: 4 soat)**

12-mavzu: Geologik vaqt hisobi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geologik vaqt hisobi. Geologik sana. Tog' jinslarining nisbiy yoshi, tog' jinslarining mutlaq yoshi. Geoxronologik jadval.

13-mavzu: O'rta Osiyo hududining rivojlanish tarixi va geologik tuzilishi. Foydali qazilmalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'rta Osiyo hududining rivojlanish tarixi va geologik tuzilishi. Turli eralarda sodir bo'lgan tektonik jarayonlar, dengiz bosishi va chekinishlari. Ularning ta'sirida vujudga

kelgan tog'lar, platolar, tekisliklar. Geologik tuzilishi. Zilzilalar. Foydali qazilmalar, ularning turlari va joylashish qonuniyatlari. Eng muhim foydali qazilma konlari.

14-mavzu: Yer yuzasi tuzilishining asosiy xususiyatlari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Yer yuzasi tuzilishining asosiy xususiyatlari. Sharqiy va janubiy qismlarining tog'li, g'arbiy va shimoliy qismlarining tekislik ekanligi. Kaledon, gersin, alp burmalanishlarida hosil bo'lgan tog'lar, ularning o'ziga xos xususiyatlari, yirik tekisliklar, qirlar, tog' oralig'idagi vodiylar. Inson xo'jalik faoliyatining Yer yuzasi tuzilishiga bog'liqligi. Insonning relyefga ta'siri.

Amaliy topshiriq: Yozuvsiz xaritaga O'rta Osiyodagi eng muhim tog'lar, platolar, botiqlar, tekisliklar, cho'llar va yirik foydali qazilma konlarini tushirish.

4-BOB. O'RTA OSIYO IQLIMI **(5 soat, A2+: 8 soat)**

15-mavzu: O'rta Osiyo iqlimi. Iqlimga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. O'lkaning geografik o'rni va quyosh radiatsiyasi taqsimlanishining O'rta Osiyo iqlimi hosil bo'lishidagi ahamiyati. To'g'ri, yalpi va tarqoq radiatsiya.

16-mavzu: Havo massalari, siklon va antisiklonlar. (1 soat, A2+: 2 soat)

Havo massalari, siklon va antisiklonlar. O'rta Osiyo hududida atmosfera sirkulyatsiyasi, havo massalari, atmosfera frontlari, siklon va antisiklonlar. Siklon va antisiklonlarda ob-havo.

17-mavzu: O'rta Osiyo iqlimining tavsifi. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'rta Osiyo iqlimining umumiy xususiyatlari. Tekisliklar iqlimi va uning umumiy tavsifi. Turli fasllardagi ob-havo. Havo harorati, mutlaq haroratlar, yog'inlar.

18-mavzu: O'rta Osiyodagi tog'larining iqlimi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Relyef va yer usti tuzilishining o'lka iqlimiga ta'siri. Yassitog'lar va baland tog'lar, tog' oraliq botiqlarining iqlimga ta'siri. Quruqlik, suvlik, qumli, tosh-shag'alli, gipsli yuzalarning iqlimga ta'siri.

19- mavzu: O'rta Osiyodagi iqlimiy tafovutlar. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'rta Osiyoning iqlimiy mintaqalanishi. Turon va Qozog'iston iqlimlari ta'rifi. Ularning o'ziga xos xususiyatlari. O'rta Osiyo tog'larining iqlimi.

Amaliy topshiriq:

1. Geografik o'quv atlasida yordamida O'rta Osiyoning turli joylari uchun tarqoq va yalpi radiatsiya miqdorini aniqlang va daftaringizga yozing.

2. O'qituvchingiz bergan ma'lumotlar asosida O'rta Osiyodagi 2 ta shaharning yillik o'rtacha harorati va amplitudasini aniqlang.

5-BOB. O'RTA OSIYONING SUVLARI **(4 soat, A2+: 7 soat)**

20-mavzu: O'рта Osiyo suvlari haqida umumiy tushuncha. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'рта Osiyoning bir butun geografik, gidrogeologik havza ekanligi. Yer usti suvlarining iqlimga bog'liq ravishda kamsuvliligi va siyrakligi, hududda juda notekis tarqalganligi. Yer osti suvlari, xususan, artezian suvlarining yirik havzalar hosil qilib joylashganligi, o'lkaning quyi kengliklarda va qurg'oqchil mintaqada joylashganiga qaramasdan tog'larda yirik muzliklarning mavjudligi.

21-mavzu: O'рта Osiyo daryolari. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'lka daryolari. O'рта Osiyodagi daryolarning to'yinishi turlari va gidrologik rejimi, to'yinish va rejim orasidagi bog'liqlik, ularning daryo havzasining o'rtacha balandiligiga bog'liqligi. Daryolarning ishi. Amudaryo, Sirdaryo, Ili daryolari.

22-mavzu: Ko'llari va suv omborlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'рта Osiyo ko'llari va yer osti suvlari. Ko'llarning hududiy taqsimlanishida o'ziga xos xususiyatlar. Ko'llarning hosil bo'lishiga ko'ra turlari. Ko'llardan xalq xo'jaligida foydalanish. Ko'llarda ro'y berayotgan antropogen o'zgarishlar. Orol muammosi. Balxash, Olako'l, Issiqko'l, Aydarko'l, Qorako'l, Sarichelak. O'lkamizdagi suv omborlari va kanallar. Ularning xo'jalik maqsadlariga ko'ra turlari. Atrof-muhit ekologik holatga ta'siri. Eng yirik suv omborlari va kanallar tavsifi. Boshqa sug'orish inshootlari, sardobalar.

23-mavzu: O'рта Osiyo yer osti suvlari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'рта Osiyo yer osti suvlari. Yer osti suvlarining tarkib topish sharoiti. Grunt suvlari, bosimli suvlar, artezian suv havzalari. Yer osti suvlarini gidrokimyoviy xususiyatlari. Mineral, termal, shifobaxsh suvlar, grunt suvlarining atrof-muhit ekologik holatiga ta'siri.

6-BOB. O'RTA OSIYO TUPROQLARI, O'SIMLIKLARI, HAYVONOT DUNYOSI, TABIAT ZONALARI

(7 soat, A2+: 9 soat)

24-mavzu: Tuproqlar haqida tushuncha. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tuproq hosil qiluvchi omillar, tuproqning tuzilishi, mexanik tarkibi, unumdorligi. Tuproq kesmasi. Tuproqning tarkibiy qismlari. Ona jinsi, organik tarkibi, chirindi, tuproq eritmasi. Tabiiy va madaniy tuproqlar.

25-mavzu: O'рта Osiyo tuproqlari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tuproq zonalari. Dasht, chalacho'l, cho'l, adir, tog', yaylov tuproqlari. Ularning xususiyatlari, turlari. Tuproqlardan foydalanish. Tuproq meliorativ holatini yaxshilash. O'z joyining tuproqlari va ulardan foydalanish holati.

26-mavzu: O'рта Osiyo o'simliklari. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'рта Osiyo o'simliklari haqida umumiy tushuncha. O'рта Osiyo o'simliklarining tarkib topishi. Tubjoy o'simliklari, boshqa joylardan kelgan o'simliklar. Dasht, chala-cho'l o'simliklari.

27-mavzu: Cho'l o'simliklari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Cho'l o'simliklari. Qumli cho'l, sho'rxok, efemer cho'l, to'qay o'simliklari. Ayrim o'simliklar - qum akatsiyasi, yulg'un, saksovul.

28-mavzu: Adir, tog' va yaylov o'simliklari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Adir, tog' va yaylov o'simliklari. Chinor, archa, o'tlardan yantoq, kavil, butalardan na'matak, qoraqand ta'rifi. Dorivor o'simliklar. "Qizil kitob" ga kiritilgan o'simliklar. O'simliklarni muhofaza qilish.

29-mavzu: Hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'rta Osiyo hayvonot dunyosi haqida umumiy ma'lumotlar. Hayvonot dunyosining tabiiy sharoitga moslashganligi. Dasht, cho'l va chalacho'llar, adir, tog', yaylov hayvonot dunyosi. Hayvonlarning inson uchun ahamiyati. Insonning hayvonot dunyosiga ta'siri. "Qizil kitob" ga kiritilgan hayvonlar. Iqlimlashtirilgan hayvonlar.

30-mavzu: O'rta Osiyo tabiat zonalari. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'rta Osiyoda tekislik tabiat komplekslarining geografik kenglikka qarab o'zgarishi. O'rta Osiyo tekislik qismining tabiat zonalari: dasht, chala cho'l, cho'l – Qozog'iston va Turon cho'llari. Balandlik mintaqalari.

Amaliy topshiriq:

1. O'quv atlasidan O'rta Osiyo hududida tarqalgan asosiy tuproq turlarini aniqlash.

2. O'rta Osiyo cho'llarining turlari va ularga xos o'simliklarni alohida jadval tarzida ifodalash.

3. O'rta Osiyo tog' mintaqasiga xos bo'lgan asosiy o'simlik turlarini aniqlab, nomlarini daftarga yozish.

4. O'rta Osiyo tabiat zonalari va balandlik mintaqalarida uchraydigan hayvonlarni aniqlab, nomlarini daftarga yozish.

7-BOB. O'RTA OSIYONING HUDUDIY TAVSIFI

(3 soat, A2+:5 soat)

31-mavzu: Tabiiy geografik rayonlashtirish haqida tushuncha. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Tabiiy geografik rayonlashtirishning ahamiyati, prinsiplari, tasnifiy birliklari. Turon va Qozog'iston kichik o'lkalari, ularning chegaralari va landshaft jihatidan farqlanishi.

32-mavzu: O'rta Osiyo kichik o'lkalari va tabiiy rayonlari. (1 soat, A2+: 2 soat)

Turon tabiiy geografik kichik o'lkasi. Kichik o'lka tabiatiga qisqacha ta'rif. Kichik o'lka hududida mavjud bo'lgan umumiylik va tafovutlar. Ana shu tabiiy tafovutlar asosida kichik o'lka doirasida ikkita tabiiy geografik rayonlar guruhlarining ajratilishi. Tog'li tabiiy geografik rayonlar guruhi va tekislik tabiiy geografik rayonlar guruhi. Tabiiy rayonlar guruhi tarkibidagi hududlar. Qozog'iston tabiiy geografik kichik o'lkasi, uning geografik o'rni va chegaralari. Tarkibiga kiruvchi tabiiy geografik rayonlar, ularning ikki guruhga ajratilishi. Kichik o'lka tabiatidagi umumiy xususiyatlar va turli qismlardagi tafovutlar. Kichik o'lka doirasida o'lkalar guruhining ajratilishi hamda buni asoslash.

Amaliy topshiriq:

1. O'рта Osiyoning yozuvsiz xartasiga O'рта Osiyo tabiiy geografik o'lkasi, Qozog'iston, Turon tabiiy geografik kichik o'lkalari chegaralarini atlasdan foydalanib tushirish.

33-mavzu: O'рта Osiyoning ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish. (1 soat, A2+: 1 soat)

Tabiiy sharoit va tabiiy resurslar inson hayotining manbai ekani. O'рта Osiyoda tabiiy muhitni ifloslantiruvchi antropogen omillar, sanoat ta'sirida buzilgan yerlar. Tabiat ifloslanishining aholi va xo'jalik uchun salbiy oqibatlari. O'lkada suvni muhofaza qilishning zarurligi. Orol fojeasi. O'рта Osiyo hududi tabiiy geografik jihatdan bir butunligining tabiatdan foydalanish va muhofaza qilishdagi ahamiyati. Kamayib ketayotgan o'simlik va hayvonlar, turi va soni, ularni hamda noyob tabiat yodgorliklarini saqlab qolishda O'рта Osiyodagi qo'riqxonalar, milliy bog' va buyurtmaxonalarning ahamiyati. Ayrim qo'riqxonalar haqida ma'lumot, ulardagi organik dunyo va landshaftlarning noyobligi.

34-mavzu: Takrorlash. (1 soat, A2+: 1 soat)

II BO'LIM. O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASI

8-BOB. O'ZBEKISTON TABIATINING UMUMIY TAVSIFI

(10 soat, A2+: 15 soat)

35-mavzu: O'zbekiston Respublikasining geografik o'rni va chegaralari. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'zbekiston Respublikasining geografik o'rni, chegaralari, maydoni, aholisi, ma'muriy-hududiy bo'linishi.

36-mavzu: O'zbekiston yer yuzasi tuzilishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'zbekiston relyefi va orografiyasi. Relyefining asosiy xususiyatlari. Tekisliklar, tog'lar, tog' oraliq botiqlari.

37-mavzu: O'zbekiston geologik tuzilishi. Foydali qazilmalari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geologik tuzilishi, seysmikligi va foydali qazilmalari. Tyanshan orogeni, Turon plitasi, tog' hosil bo'lish bosqichlari, dengiz suvi bosishi va chekinishlari. Tektonik harakatlar, seysmik faol hududlar, zilzilalar. Asosiy foydali qazilmalar, ularning hosil bo'lishi va yirik konlarining tarqalishi.

38-mavzu: O'zbekiston iqlimi. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'zbekiston iqlimining umumiy tavsifi. Iqlim hosil qiluvchi omillar, haroratning taqsimlanishi, yog'inlarning taqsimlanishi, shamollar.

39-mavzu: Yil fasllari. Iqlim resurslari. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Yil fasllari va ularning tavsifi. Iqlim elementlarining aholi yashash sharoiti, qishloq xo'jaligi, rekreatsiya sohasiga ta'siri.

40-mavzu: O'zbekistonning ichki suvlari va suv resurslari. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'zbekistonning ichki suvlari va suv resurslari. Daryolari, ularning tarqalishi, to'yinishi, ayrim yirik daryolarning tavsifi. Suv resurslari, ularning daryo havzalari bo'yicha taqsimlanishi.

41-mavzu: O'zbekistonning ko'llari va yer osti suvlari. (1 soat, A2+: 1 soat)

Ko'llari, ularning turlari va tarqalishi. Yer osti suvlari, ularning tarqalishi, turlari va xususiyatlari.

42-mavzu: O'zbekistonning suv boyliklaridan foydalanish va muhofaza qilish. (1 soat, A2+: 2 soat)

Suv resurslaridan foydalanish va muhofaza qilish. Suvlardan qishloq xo'jaligida va sanoatda, gidroelektrostansiyalarda foydalanish. Kanallar, kollektor-zovur suvlari. Suv omborlari.

43-mavzu: O'zbekiston tuproqlari, o'simlik va hayvonot olami. (1 soat, A2+: 1 soat)

O'zbekiston tuproqlari, o'simlik va hayvonot olamining balandlik mintaqalari bo'yicha tarqalishi. Cho'l, adir, tog' va yaylov balandlik mintaqalarining tuproqlari, o'simlik va hayvonot olami.

44-mavzu: O'zbekiston tabiatini muhofaza qilish. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 2 soat)

O'zbekiston tabiatini muhofaza qilish. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar shakllari - milliy tabiat bog'i, qo'riqxonalar, buyurtmaxona, biosfera rezervati, parvarishxonalar. O'zbekistonda muhofaza etiladigan tabiiy hududlar. O'zbekiston "Qizil kitob"i.

9-BOB. O'ZBEKISTONNING TABIIY GEOGRAFIK OKRUGLARI TAVSIFI **(24 soat, A2+: 36 soat)**

45-mavzu: O'zbekistonning tabiiy geografik rayonlashtirilishi
(1 soat, A2+: 1 soat)

O'zbekiston hududining yer yuzasi tuzilishi, iqlim va tabiatining boshqa xususiyatiga ko'ra, avvalo, yirik tabiiy geografik kompleks hisoblangan tekislik va tog'oldi-tog' kichik provinsiyalariga bo'linishi. Ularning ham, o'z navbatida, tabiiy geografik okruglarga bo'linishi. Tekislik tabiiy geografik kichik provinsiyasi Ustyurt, Quyi Amudaryo, Orol, Qizilqum va Quyi Zarafshon tabiiy geografik okruglariga; Tog'oldi-tog' kichik provinsiyasi esa, Chirchiq-Ohangaron, Farg'ona, O'rta Zarafshon, Mirzacho'l, Qashqadaryo, Surxondaryo tabiiy geografik okruglariga bo'linishi.

Amaliy topshiriq: O'zbekistonning tabiiy geografik provinsiya va kichik provinsiyalari hamda ular tarkibidagi tabiiy geografik okruglarini yozuvsiz xaritaga chegaralari bilan tushirib, nomlarini yozib qo'yish.

46-mavzu: Chirchiq-Ohangaron tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'zni, chegaralari va umumiy tavsifi. Yer yuzasining tuzilishi, geologik taraqqiyotining asosiy bosqichlari. Gersin va alp burmalanishida hosil bo'lgan relyef shakllari. Hududini dengiz bosishi va chekinganligi. Zilzilalar. Foydali qazilmalari.

47-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o'simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimining o'ziga xos xususiyatlari. Harorat va issiqlikning taqsimlanishi, shamollari. Ichki suvlari, daryolar, ularning to'yinish manbalari. Suv omborlari va kanallari, suv resurslaridan foydalanish. Yer osti suvlari. Tuproq-o'simlik qoplami va hayvonot dunyosining balandlik mintaqalanishi. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari va tabiatni muhofaza qilish tadbirlari, Chotqol biosfera qo'riqxonasi va Ugom-Chotqol Davlat tabiat Milliy bog'i.

Amaliy topshiriq: Chirchiq-Ohangaron tabiiy geografik o'lkasidagi tog'lar, platolar, daryolar, suv omborlari, kanallarning ro'yxatini tuzish.

48-mavzu: Farg'ona tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'zni, chegaralari va umumiy tavsifi. Geologik tuzilishining asosiy xususiyatlari. Vodiy va uni o'rab olgan tog'larning gersin burmalanishida ko'tarilishi, so'ngra penepelenlashishi, alp bosqichida qayta ko'tarilishi va adirlarning vujudga kelishi. Zilzilalar. Asosiy foydali qazilmalari. Yer usti tuzilishi. Okrugdagi vodiy, uning atrofidagi adir va tog'larning asosiy relyef shakllari.

49-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o'simliklari va hayvonot dunyosi. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 3 soat)

Iqlimining o'ziga xosligi va iqlim hosil qiluvchi omillar. Bekobod va Qo'qon shamollarning vujudga kelish sabablari. Asosiy daryo va soylari, ularning to'yinish manbalari. Yer osti suvlari. Suv omborlari va kanallari. Tuproq-o'simlik qoplami va hayvonot dunyosi, ularning balandlik mintaqalanishi. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari va tabiatni muhofaza qilish tadbirlari.

Amaliy topshiriq: O'zbekistonning relyef, iqlim, tuproq va o'simlik xaritalari yordamida okrugning biror qismini kompleks tabiiy geografik profilini tuzish.

50-mavzu: Mirzacho'l tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'zni, chegaralari. Geologik tuzilishi. O'lka janubidagi tog'larning gersin burmalanishida ko'tarilib, so'ngra pasayib qolganligi, alp bosqichida qayta ko'tarilganligi. Mirzacho'l tekislik qismidan dengiz suvi neogenda chekinganligi. Foydali qazilmalari. Yer usti tuzilishi, uning shimol va shimoli-g'arbdan janub va janubi-sharq tomon ko'tarilib borishi. Tekislik qismining yer usti tuzilishi. Janubdagi tog'lar, ular relyefining asosiy xususiyatlari.

51-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o'simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlimining o'ziga xos tomonlari va uning shakllanishida yer usti tuzilishining o'zni. Hudud bo'yicha issiqlik va yog'inlarning taqsimlanishi. Shamollari. Daryo va soylari hamda yer osti suvlari. Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi. Tuproq-o'simlik qoplami va hayvonot dunyosining balandlik mintaqalanishi. Tuproqlarining sho'rlanishi sabablari. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Tabiatini muhofaza qilishda Zomin

tog'-o'rmon va Nurota tog'-yong'oqzor qo'riqxonalarining hamda Zomin Davlat tabiat Milliy bog'ining ahamiyati.

Amaliy topshiriq: Zomin tog'-o'rmon va Nurota tog'-yong'oqzor qo'riqxonalarining hamda Zomin Davlat tabiat Milliy bog'ida muhofazaga olingan o'simlik va hayvonlar ro'yxatini tuzish.

52-mavzu: O'rta Zarafshon tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'rni va chegaralari. Geologik tuzilishi. Zarafshon vodiysini o'rab turgan tog'lar hosil bo'lishining asosiy bosqichlari. Zarafshon vodiysining antropogen davrdagi tarixi. Zilzilalari. Foydali qazilma boyliklari. Zarafshon vodiysi va uni o'rab turgan tog'larning yer usti tuzilishi. Zarafshon tog' oraliq botig'ining yer usti tuzilishi va relyefi.

53-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o'simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlimining o'ziga xos xususiyatlari. Iqlimiga okrugini shimol tomondan o'rab olgan Turkiston-Nurota-Oqtog'larning ta'siri. Issiqlik va namlikning g'arbdan sharq tomon, pastdan yuqoriga ko'tarilgan sari o'zgarishi. Zarafshon daryosi va uning gidrologik xususiyatlari. Undan boshlanuvchi kanallar. Vodiy atrofidagi tog'lardan boshlanuvchi daryo va soylar. Yer osti suvlari va suv omborlari. Tuproq-o'simlik qoplami va hayvonot dunyosining balandlik mintaqalanishi. Tuproqlarning eroziyaga uchrashi, jarlanish. To'qay o'simlik va hayvonlari. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari va tabiatini muhofaza qilish. Zarafshon vodi-y-to'qay davlat qo'riqxonasi.

Amaliy topshiriq: O'zbekiston tuproq va o'simlik xaritalarining shartli belgilari yordamida Zarafshon vodiysida qanday tuproq va o'simlik turlari mavjudligini tahlil qilish.

54-mavzu: Qashqadaryo tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'rni, chegaralari. Geologik tuzilishi. Tog' tizmalari rivojlanishining asosiy bosqichlari. Tekislik qismini sharqdan va shimoldan o'rab olgan tog'lari. Ularning relyef shakllari. Okrug adirlari va ularning Farg'ona adirlaridan farqi. Tekislik qismi yer yuzasining tuzilishi. Qarshi cho'li.

55-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o'simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimining asosiy xususiyatlari. Iqlim elementlarining xususiyatlari va hududiy tafovutlari. Daryolari, soylari, kanallari va suv omborlari. Cho'l, adir, tog', yaylov mintaqalari va ularning tuproq-o'simlik qoplami hamda hayvonot dunyosi. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari. Tabiatini muhofaza qilish. Kitob geologik va Hisor tog'-o'rmon qo'riqxonalari, Kitob kenglik stansiyasi, Maydanak observatoriyasi.

Amaliy topshiriq: Qashqadaryo viloyati tabiiy xaritasi yordamida tabiiy geografik okrugdagi tog'larning orografik sxemasini mustaqil ravishda tuzish.

56-mavzu: Surxondaryo tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o'rni va chegaralari. Yer yuzasining geologik tuzilishi va rivojlanish bosqichlari. Zilzilalar. Qazilma boyliklari. Tog' tizimlari va ularga tavsif. Surxon-Sherobod botig'i, u yerdagi tepaliklar, qumliklar, relyefning boshqa shakllari.

57-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o‘simliklari va hayvonot dunyosi. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 3 soat)

Okrug O‘zbekistonning eng janubida joylashganligi, atrofini sovuq havo oqimidan to‘sib turuvchi tog‘lar tufayli quruq subtropik iqlimning vujudga kelganligi. Iqlim elementlarining xususiyatlari va hududiy tafovutlari. Afg‘on shamoli va uning vujudga kelish sabablari. Asosiy daryolari, ularning to‘yinishi va suv rejimi. Yer osti suvlari, suv omborlari. Tuproq-o‘simlik qoplami va hayvonot dunyosining balandlik mintaqalanishi. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik muammolari, Sariosiyo va Uzun tumanlaridagi ekologik vaziyat. Surxon davlat qo‘riqxonasi va Denov o‘simliklar stansiyasi.

Amaliy topshiriq: Surxondaryo viloyati tabiiy xaritasi va darslikdan foydalanib, o‘lka tabiatining o‘ziga xos xususiyatlarini daftarga mustaqil ravishda yozib kelish.

58-mavzu: Quyi Zarafshon tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o‘rni va chegaralari. Geologik tuzilishi. O‘lkaning kaynozoy erasidagi rivojlanishi, antropogen davrdagi paleogeografiyasi. Zilzilalari. Foydali qazilmalari. O‘lkaning yer usti tuzilishi. Buxoro va Qorako‘l vohalari relyefi. Iqlimi

59-mavzu: Suvlari. Tuproqlari, o‘simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimining o‘ziga xos xususiyatlari. Iqlim elementlarining hududiy o‘zgarishi. Qumli, toshloqli cho‘llar va vohalar iqlimi. Zarafshon daryosi va uning gidrologik xususiyatlari. Undan boshlanuvchi kanallar. Amu-Buxoro magistral kanali. Suv omborlari. Yer osti suvlari. Tuproqlari, o‘simlik va hayvonot dunyosining o‘ziga xos xususiyatlari. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari, Buxoro, Qorako‘l vohalarida tuproqlarning sho‘rlanish sabablari. To‘qay o‘simlik va hayvonlari, ularni muhofaza qilish. “Jayron” Respublika ekomarkazi.

Amaliy topshiriq: O‘zbekiston tuproq va o‘simlik xaritalarining shartli belgilari yordamida okrugda qanday tuproq va o‘simlik turlari mavjudligini, Buxoro hamda Qorako‘l vohasi tuproqlarining sho‘rlanganligi sababini tahlil qilish.

60-mavzu: Qizilqum tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik o‘rni va chegaralari. Relyefining taraqqiyot tarixi. Yer usti tuzilishining o‘ziga xos tomonlari. Eng muhim relyef shakllari: qoldiq tog‘lari, botiqlari, qum rel’ef shakllari. Foydali qazilmalari.

61-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, o‘simliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimining o‘ziga xos xususiyatlari. Iqlim elementlarining xususiyatlari va hududiy farqlanishi. Tuproq-o‘simlik qoplami va hayvonot dunyosi. O‘simlik va hayvonot dunyosining iqlimiy sharoitga moslashuvi. Qum va to‘qay landshafti. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari va tabiatni muhofaza qilish tadbirlari. O‘simlik va hayvonlarning muhofazasida Qizilqum qo‘riqxonasining ahamiyati.

Amaliy topshiriq: O‘zbekiston tabiiy xaritasidan va darslikdan foydalanib, Qizilqumdagi qoldiq tog‘lar, botiqlar va qumliklar ro‘yxatini tuzish.

62-mavzu: Quyi Amudaryo tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik oʻrni va chegaralari. Amudaryoning koʻhna (eski) va yangi delta tekisliklarining vujudga kelishi. Okrugning yer usti tuzilishi.

63-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, oʻsimliklari va hayvonot dunyosi. (1 soat, A2+: 2 soat)

Iqlimi va uning shakllanishida yer usti tuzilishining (shimolning ochiqligi tufayli sovuq havo massalarining toʻsiqsiz va oʻzgarishsiz kirishligi) holati. Iqlim elementlarining xususiyatlari va ularning hududiy tarqalishi. Orol suv sathi pasayishining okrug iqlimiga taʼsiri. Amudaryo, uning eski va yangi oʻzanlari, asosiy kanallari. Eng muhim koʻllari. Tuproq-oʻsimlik qoplami va hayvonot dunyosining oʻziga xos xususiyatlari. Toʻqay oʻsimlik va hayvonlari. Tabiiy va antropogen landshaftlari. Ekologik muammolari, havoning chang-toʻzon va tuzlar bilan ifloslanishi, tuproqlarning shoʻrlanishi. Toʻqay landshaftlari va u yerdagi oʻsimlik va hayvonlarni muhofaza qilish, Quyi Amudaryo davlat biosfera rezervati. Okrugdagi buyurtmaxonalar.

Amaliy topshiriq: Darslik tuproq va oʻsimlik xaritalaridan foydalanib, Quyi Amudaryo okrugida qanday tuproq va oʻsimlik turlari mavjudligini, ularning Qizilqum okrugini tuproq va oʻsimliklaridan farqini aniqlash.

64-mavzu: Orol tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik oʻrni va chegaralari. Orol va Orolboʻyini tabiiy geografik oʻrganilish tarixi. Orol dengizi suvi sathining pasayishi hamda Orol va Orolboʻyi muammosining yuzaga kelishi va rivojlanishi. Okrugning yer usti tuzilishi. Iqlimi. Iqlim elementlarining xususiyatlari. Tuproq-oʻsimlik qoplami va hayvonot dunyosining oʻziga xos xususiyatlari. Landshaftlari. Havoning chang-toʻzon va tuzlar bilan ifloslanishi, tuproqlarning shoʻrlanishi. Orol tabiiy geografik okrugi hududidan foydalanish istiqbollari va tabiatini muhofaza qilish muammolari.

Amaliy topshiriq: Darslik, oʻquv atlasidagi ichki suvlar, tuproq va oʻsimlik xaritalaridan foydalanib, Orol tabiiy geografik okrugining chegarasini aniqlash.

65-mavzu: Ustyurt tabiiy geografik okrugi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Geografik oʻrni va chegaralari. Oʻlka relyefining shakllanish tarixi. Yer yuzasi relyefi: qirlar, tekisliklar, botiqlar va chinklar. Foydali qazilmalari.

66-mavzu: Iqlimi va suvlari. Tuproqlari, oʻsimliklari va hayvonot dunyosi. Nazorat ishi. (1 soat, A2+: 1 soat)

Iqlimining oʻziga xos xususiyatlari. Oʻzbekistonning qishi eng sovuq, yozi eng issiq hudud ekanligi. Yer osti suvlari. Tuproq-oʻsimlik qoplami va hayvonot dunyosi. Muhofazaga olingan va “Oʻzbekiston Qizil kitobi”ga kiritilgan hayvon turlari. “Saygʻoqli” kompleks landshaft buyurtmaxonasi.

Amaliy topshiriq: Oʻzbekiston tabiiy xaritasidan foydalanib, okrugdagi qirlar, shoʻrxok, botiqlarning roʻyxatini tuzish.

67-mavzu: Amaliy mashgʻulot. (1 soat, A2+: 2 soat)

Tabiiy geografik okruglarga qiyosiy-geografik tavsif berish.

68-mavzu: Takrorlash. (1 soat, A2+: 1 soat)

